

MUHANDIS TALABALARDA KOMMUNIKATIV QOBILIYATLARNI SHAKLLANTIRISHNING PSIXOLOGIK ASOSLARI

Ma'murova Feruza Tojimatovna

Namangan Davlat texnika universiteti

Ijtimoiy fanlar kafedrası katta o'qituvchisi

e-mail: nammqi2007@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur maqolada muhandislik yo'nalishida tahsil olayotgan talabalarda kommunikativ qobiliyatlarni shakllantirishning psixologik asoslari tahlil qilingan. Psixologik rivojlanish bosqichlari, kommunikatsiya jarayonining psixik mexanizmlari hamda talabalarda ijtimoiy-psixologik muhitning rolga alohida e'tibor qaratilgan.

Аннотация: В данной статье проанализированы психологические основы формирования коммуникативных способностей у студентов, обучающихся по инженерным направлениям. Особое внимание уделено этапам психологического развития, психическим механизмам процесса коммуникации, а также роли социально-психологической среды в формировании коммуникативных навыков у студентов.

Annotation: This article analyzes the psychological foundations of developing communicative competencies in students studying in the field of engineering. Special attention is given to the stages of psychological development, the mental mechanisms of the communication process, and the role of the socio-psychological environment in shaping students' communicative skills.

Kalit so'zlar: Kommunikativ qobiliyat, muhandis talaba, psixologik rivojlanish, ijtimoiy kompetensiya, shaxslararo muloqot.

Ключевые слова: коммуникативные способности, студент-инженер, психологическое развитие, социальная компетентность, межличностное общение.

Keywords: Communicative competence, engineering student, psychological development, social competence, interpersonal communication.

Bugungi kunda zamonaviy muhandis kadrlarga faqat texnik bilim va ko'nikmalar emas, balki yuqori darajadagi kommunikativ qobiliyatlar ham zarur bo'lmoqda. Muhandislik faoliyati ko'p hollarda jamoaviy ishlash, mijozlar bilan muloqot qilish, loyihalarni taqdim etish va muhokama qilish kabi jarayonlarni o'z ichiga oladi. Shu bois muhandislik ta'limida kommunikativ kompetensiyalarni rivojlantirish psixologik jihatdan asosli yondashuvni talab etadi.

Kommunikativ qobiliyat — bu shaxsning ijtimoiy muhitda samarali muloqot qilish, axborotni tushunarli yetkazish va tinglovchini tushunish qobiliyatidir. Psixolog A.A. Leontyev fikricha, kommunikatsiya shaxsning psixik rivojlanishida markaziy o'rinni egallaydi va bu qobiliyatlar ayniqsa o'smirlik va talabalik davrida faol rivojlanadi [2-188 b].

Kommunikativlik davomida odamlar turli fikrlar, o'y-xayollar, his-kechinmalar bilan o'rtoqlashadilar. Bunda o'y-fikrlar, his-kechinmalarni axborot sifatida, kommunikatsiyani esa axborot almashinuvi sifatida talqin etish mumkin. Ammo shuni e'tiborga olish lozimki, insonlararo kommunikatsiya shunchaki axborot almashinuvidan iborat emas. Chunki muloqot jarayonida axborot nafaqat uzatiladi, balki shakllantiriladi, aniqlashtiriladi, rivojlantiriladi. Demak, inson muloqotini shunchaki axborot almashinuvidan iborat jarayon, deb hisoblash mumkin emas. Zero, birinchidan, muloqot jarayonida axborot bir tomondan ikkinchi tomonga shunchaki harakatlanmaydi, balki faol almashiniladi (kommunikativ jarayon ishtirokchilari bir-biriga axborot yuborayotganda, bir-birining motivlari, maqsadlari, ustanovkalari va boshqalarni analiz qiladilar); ikkinchidan, muloqot jarayonida axborot almasha turib kishilar belgilar tizimi orqali bir-biriga ta'sir etishi mumkin (insonlararo axborot almashinuvida, albatta, suhbatdosh xulq-atvoriga muayyan ta'sir o'tkaziladi); uchinchidan, muloqot jarayonida kommunikator (axborotni yuborayotgan odam) va resipient (axborotni qabul qilayotgan odam) bir xil kodlashtirish hamda dekodlashtirish tizimiga ega bo'lishi kerak (yagona tizimni qabul qilishgina kommunikativ jarayon ishtirokchilariga bir-birini tushunish imkonini beradi); to'rtinchidan, muloqot jarayonida faqat insonlararo kommunikatsiyaga xos to'siqlar vujudga kelishi mumkin (to'siqlar nafaqat belgilar tizimidagi farqlar, balki ijtimoiy-siyosiy, diniy, kasbiy

farqlar yoki umuman dunyoqarash, olamni his etishdagi farqlar tufayli vujudga kelishi mumkin).

Kommunikatordan chiqayotgan axborot ikki xil bo'lishi mumkin:

1.Undovchi axborot buyruq, maslahat, iltimos va h. larda namoyon bo'ladi. Undan ko'zlangan maqsad resipientni biror harakatga stimullashtirish. Stimullashtirish uch xil bo'lishi mumkin: a) aktivlashtirish (biror harakatni qilishga undash); b) interdiksiyalash (biror harakatni qilishdan to'xtatish); v) destabillashtirish (biror harakatdagi muvozanatni buzish).

2.Ta'kidlovchi axborot ma'lumot tarzida ifodalanadi. Bu turdagi axborot turli ta'limiy tizmlardan o'rin olgan bo'lib, xulq-atvornio'zgartirish uchun bevosita ta'sir ko'rsatmaydi (lekin bilvosita ta'sir ko'rsatish maqsadi ham bo'ladi).

Amerikalik jurnalist G.Lassuel besh unsurdan iborat bo'lgan kommunikativ jarayonning quyidagi modelini taklif etadi:

A) Kim (axborot kim tomonidan uzatilmoqda);

B) Nima (qanday axborot uzatilmoqda);

V) Qanday (axborot qanday yo'l bilan uzatilmoqda);

G) Kimga (axborot kimga yo'naltirilmoqda);

D)Qanchalik samarali (axborot qanchalik samarador uzatildi).

Kommunikativ jarayon aksial (bunda axborot ayrim konkret odamlargagina yo'naltiriladi) yoki retial (bunda axborot bir qancha ehtimol qilinayotgan resipientlarga yo'naltiriladi) xarakterda bo'lishi mumkin. [5-12 b]

Kommunikativ qobiliyat – bu tug'ma emas, balki ijtimoiy tajriba, ta'lim va tarbiya jarayonida shakllanadigan murakkab psixologik-pedagogik tizimdir. Bu qobiliyatning rivojlanishiga ko'plab omillar ta'sir ko'rsatadi. Ulardan asosiylari quyidagilar:

1. Psixologik omillar: Shaxsning temperamenti, hissiy holati, o'ziga bo'lgan ishonchi va empatiyasi kommunikativ faoliyatga bevosita ta'sir qiladi. Ichki tormozlangan, tortinchoq yoki o'ziga ishonchsiz o'quvchi muloqotga kirishda qiyinchiliklarga duch keladi. Shuningdek, bolaning hissiy barqarorligi va ijobiy o'zaro munosabatga tayyorligi bu qobiliyatni rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi.

2. Ijtimoiy omillar: Oila muhitida o'z fikrini erkin ifoda etish imkonining mavjudligi, ota-ona bilan muloqot sifati, do'stlar bilan bo'ladigan aloqalar, jamoaviy faoliyatlar (to'garaklar, loyiha ishlari, teatr, sport jamoalari) kommunikativ qobiliyatga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Shuningdek, oliygoh muhitidagi ochiqlik va pedagoglarning muloqot madaniyati ham talabalarda muloqotga bo'lgan ishtiyoqni oshiradi.

3. Madaniy-lingvistik omillar: Shaxsning ona tilidagi nutq boyligi, lug'at zahirasi, fonetik, grammatik va stilistik ko'nikmalari muloqot samaradorligini belgilaydi. Bundan tashqari, boshqa tillarni o'rganish, ko'p tilli muhitda muloqot qilish tajribasi kommunikativ kompetensiyaning kengayishiga xizmat qiladi.

4. Ta'lim jarayonidagi yondashuvlar: Zamonaviy ta'limda interfaol usullar – munozara, rolly o'yin, debat, prezentatsiyalar, loyiha asosidagi ta'lim, kollaborativ o'rganish – kommunikativ qobiliyatni rivojlantirishda ayniqsa samaralidir. Bunda o'qituvchi – faqat bilim beruvchi emas, balki muloqotni boshqaruvchi, yo'naltiruvchi va rag'batlantiruvchi sifatida ishtirok etadi. S.N. Lysenkoning fikricha: *“Ta'lim jarayonidagi interfaol muloqot o'quvchilar fikrlashining faollashuvi, mustaqil xulosa chiqarish va axborot almashish ko'nikmalarining shakllanishiga olib keladi”*.

5. Axborot-kommunikatsion texnologiyalar (AKT): Zamonaviy raqamli vositalar: onlayn platformalar, chatlar, forumlar, videodarslar, sun'iy intellekt bilan muloqot qilish imkoniyatlari kommunikativ qobiliyatni zamonaviy shakllarda rivojlantirish uchun yangi imkoniyatlar yaratmoqda. Shu bilan birga, raqamli muloqot etikasini o'rgatish ham dolzarbdir.

Yuqoridagi fikrlardan keleb chiqqan holda shuni ta'kidlash joizki, muhandis talabalarda kommunikativ qobiliyatlarni rivojlantirishda quyidagi psixologik yondashuvlar muhim ahamiyatga ega:

- Faoliyatga asoslangan yondashuv: Talabaning bilim, ko'nikma va malakalari muloqot jarayonida shakllanadi.
- Ijtimoiy-psixologik treninglar: Rolly o'yinlar, guruhviy mashg'ulotlar va tahliliy suhbatlar orqali shaxslararo muloqotni kuchaytirish mumkin [4].
- Refleksiv yondashuv: Talaba o'zining muloqotdagi harakatlarini tahlil qilib, o'zini baholashni o'rganadi.

Xulosa

Muhandis talabalarda kommunikativ qobiliyatlarni shakllantirish psixologik yondashuvni talab etuvchi murakkab, ammo muhim jarayondir. Bu borada shaxsiy yondashuv, amaliy mashg‘ulotlar va treninglar asosida ishlash muhim ahamiyat kasb etadi. Psixologik asoslangan metodlar yordamida bu qobiliyatlarni izchil va samarali shakllantirish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Sultonova M.T. Muhandislik ta’limida kommunikativ kompetensiyalarni rivojlantirish. – T.: TDPU, 2021.
2. Leontyev A.A. *Psixologiya obshcheniya*. – M.: Smysl, 1999.
3. Tojiboyev B.M. Talabalarda kommunikativ kompetensiyalarni shakllantirish. – “Pedagogik ta’lim” jurnali, 2022, №4.
4. Karimov R. Zamonaviy ta’lim texnologiyalari va kommunikativ ko‘nikmalar. – T.: Fan, 2020.
5. Anvarova D.M., Ergashev P.S. Muloqot psixologiyasi (o‘quv-uslubiy qo‘llanma) Buxoro - 2015
6. Mamurova, F. T., & Abdullaeva, N. K. (2020). Choose a special student psychological methods. *Scientific Bulletin of Namangan State University*, 2(3), 525-529.